

Коломієць К. В.,
Студентка I курсу ОР «Магістр»
Інституту права
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка
ORCID ID: 0000–0003–2805–3246

Науковий керівник:
Резнікова В. В.

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри господарського права та господарського процесу Інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка

DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2021.3-4/142-156>

УДК 343.1: 346.9

ДОКАЗИ ТА ДОКАЗУВАННЯ У ГОСПОДАРСЬКОМУ ТА КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСАХ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

Анотація. Стаття присвячена проблематиці порівняльно-правового аналізу доказів та доказування в кримінальному та господарському процесах.

Метою статті є проведення порівняльно-правового аналізу доказів та процесу доказування у господарському процесі та кримінальному. Віднайти можливі варіанти імплементації норм кримінального процесу до господарського процесу і навпаки, з метою удосконалення процесу доказування як такого.

Проблематика доказів та доказування була і залишається актуальною, не дивлячись на сотні досліджень з даної теми. Однак існування на доктринальному рівні різних підходів, негативно позначається на правозастосовній діяльності суб'єктів юридичного процесу.

Після дослідження, були зроблені наступні висновки. По-перше, порівняльно-правовий метод аналізу для удосконалення законодавчих механізмів є надзвичайно ефективним. По-друге, порівнюючи загальні характеристики доказування у кримінальному та господарському судочинстві було знайдено багато спільного. По-третє, звернено увагу та запропоновано імплемтувати деякі положення Кримінального процесуального кодексу України до Господарського процесуального кодексу України з урахуванням його особливостей, а саме: обставин, які підлягають доказуванню в контексті предмета доказування, комплексну концепцію доказування. По-четверте, на підставі порівняльного аналізу кодифікованих законодавств, встановлено недоліки Кримінального процесуального кодексу, а саме: віднесення електронних доказів до документів, а не виокремлення його як самостійного джерела, як це є в трьох інших процесуальних кодексах, відсутність закріпленого на законодавчому рівні поняття предмета доказування. Викладено власне бачення поняття доказів як конкретні фактичні дані, які несуть в собі інформацію про факти, що мають безпосереднє відношення до спору, підтверджують або спростовують певну обставину, сприяють правильному вирішенню справи, отримані законним шляхом, із законних джерел, закріплені в передбаченій законом певній процесуальній формі засобів доказування (джерел доказів – КПК) та досліджені у судовому порядку належним чином.

Ключові слова: докази, доказування, предмет доказування, засоби доказування, джерела доказів, господарський процес, кримінальний процес.

Постановка проблеми. Для правильного, справедливого та розумного вирішення спору необхідною умовою є встановлення обставин справи та дослідження доказів. Загальні положення теорії доказів та доказування, викладені у загальній теорії права, у цивільному та кримінальному процесах, можуть бути застосовані й до господарського процесу, оскільки відображають принципові аспекти доказування у судочинстві.

Судочинство, а зокрема господарське, передбачає необхідність для сторін процесу довести ті чи інші обставини, на які сторони посилаються у своїх позовних вимогах та клопотаннях. Таким чином, на суб'єктів господарського процесу покладається тягар доказування істинності своїх тверджень у встановленій законом формі – доказами, які за своєю правовою природою можуть підтвердити факт на, який посилається сторона, чи, навпаки виступити презумпцією для спростування обставин, якщо інше не буде доведено протилежною стороною. Однак, станом на сьогодні, існує безліч підходів до поняття «докази», що в свою чергу спричиняє певну невизначеність та дискусію не лише у господарському процесі, а й серед вчених процесуалістів загалом.

Аналіз останніх наукових досліджень та публікацій. Тема доказів та доказування стала предметом дослідження таких науковців у кримінальному та господарському процесах: В.В. Вапнярка, Е.В. Васьковського, В.П. Гмирка, Ю.М. Грошевого, М.М. Міхенка, В.Т. Нор, М.А. Погорецького, В.О. Попелюшко, Ю.К. Свиридова, Т.В. Степанової, Л.Д. Удалової, М.С. Шакарян, В.С. Щербини, О.Г. Яновської та ін. Але незважаючи на кількість досліджень у цьому напрямку, необхідно детальніше дослідити питання доказів та доказування у порівняльному аспекті.

Метою статті є проведення порівняльно-правового аналізу доказів та процесу доказування у господарському процесі та кримінальному. Віднайти можливі варіанти імплементації норм кримінального процесу до господарського процесу і навпаки, з метою удосконалення процесу доказування як такого.

Виклад основного матеріалу дослідження та його основні результати. У господарському процесуальному кодексі закріплено законодавче тлумачення поняття «доказів», як будь-яких даних, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. Ці дані встановлюються такими засобами: 1) письмові, речові та електронні докази; 2) висновки експерта; 3) показання свідків¹.

Разом з тим, у кримінальному процесуальному кодексі тлумачення поняття «доказів» є дещо відмінним. Так, доказами в кримінальному провадженні є фактичні дані, отримані у передбаченому цим Кодексом порядку, на підставі яких слідчий, прокурор, слідчий суддя і суд встановлюють наявність чи відсутність фактів та обставин, що мають значення для кримінального провадження та підлягають доказуванню. Процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів².

Порівнюючи закріплені у кодексах підходи законодавця до розуміння поняття «доказів» ми можемо помітити різницю. По-перше, у ГПК докази визначаються, як *будь-які дані*, а у КПК це саме *фактичні дані*, які мають бути отримані з дотриманням порядку визначеного у КПК України. По-друге, у ГПК зазначено «обставин (фактів)» і це дає підстави вважати, що законодавець розуміє їх як синоніми, разом з тим, у КПК ці поняття розмежовуються. По-третє, у КПК

¹ Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 р. № 1799-XII <<https://zakon.rada.gov.ua/go/1798-12>> дата звернення 16.09.2021.

² Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> дата звернення 16.09.2021.

чітко закріплено обов'язок доказування. Крім того, необхідно звернути увагу на те, що ГПК передбачає «встановлення даних засобами», а КПК оперує поняттям «джерела доказів», дане питання є дискусійним серед науковців та потребує детального дослідження.

Аналіз наукової літератури дозволяє виділити наступні підходи до використання термінів «засоби доказування», «джерела доказування»: 1) застосування лише терміна «засоби доказування»; 2) використання лише терміна «джерело доказів»; 3) отождошення понять «джерело» і «засіб» доказування; 4) виокремлення «джерела доказів» і «засобів доказування» як двох різних понять. На нашу думку, саме останній підхід є найбільш доречним, оскільки поняття «засіб доказування» та «джерело доказів» не можна отождошнювати, бо це є різні дефініції, що підтверджується відсутністю єдиного тлумачення у процесуальних законах. Джерело доказів на відміну від засобів доказування в ЦПК, КАС та ГПК України взагалі не використовується. Тут також варто звернути увагу на думку вчених кримінального процесу, які, конструюючи систему кримінально-процесуального доказування, включають до неї як структурне утворення засоби доказування, підрозділяючи їх на дві групи: 1) фактичні дані, які використовуються в процесі доказування і містяться в передбачених законом джерелах; 2) способи одержання, перевірки та використання доказів у кримінальному судочинстві (слідчі та судові дії). Іноді першу групу ще розділяють на: фактичні дані (докази), що використовуються в ході такої діяльності, так і ті форми, в які вони утілені (джерела доказів). Таким чином, виходячи із широкого розуміння засобу доказування (у *кримінальному процесі*) як всього того, за допомогою чого воно здійснюється, такими засобами є: фактичні дані, що мають своїм призначенням бути доказовою основою

висновків і рішень у кримінальній справі, виступають як інформаційна основа фактів і обставин, що входять до предмета доказування; їхні джерела як носії і відповідна форма передачі доказової інформації у кримінальній справі (доказів); способи отримання і використання доказів та їх процесуальні дії. Кожен з названих засобів кримінально-процесуального доказування має свій зміст, процесуальну форму і призначення. Разом з тим вони тісно пов'язані між собою. Так, наприклад, докази, як і фактичні дані, не можуть існувати поза визначеними джерелами, а ці джерела, та само як і фактичні дані, що містяться в них, у свою чергу, можуть бути отримані лише за допомогою визначених законом способів. Зведення засобів доказування лише до доказів, на думку науковців у сфері кримінального процесу, можна лише в тому випадку, коли під доказуванням розуміється тільки логічна діяльність, що не відповідає засадам доказового права в кримінальному процесі¹. Отже, на основі окреслених проблем – встановлено потребу у подальшому детальному вивченню саме питання понятійно-категоріального апарату інституту доказування та, за необхідності, внесення відповідних змін до процесуального законодавства з метою уникнення розбіжностей у тлумаченні та значенні згаданих термінів для юридичного процесу в цілому.

Тут також слід відмітити, що господарський процесуальний кодекс відмежовує електронні докази, як окремі засіб доказування, а от кримінальний процесуальний кодекс не містить подібного відмежування і тим самим дещо відстає від трьох інших процесуальних кодексів у питанні нормативного регулювання електронних доказів. Це справді проблема, адже внутрішні напрацювання – питання не вирішують, а законодавець не поспішає вносити зміни. Для загального розуміння, слід зазначити, що

¹ М. А. Погорецький, Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія (Харків, Арсіс ЛТД, 2007) 576.

наразі електронні докази у кримінальному процесі відносять до такого джерела доказів, як документи.

Проаналізувавши поверхнево розбіжності законодавства, щодо поняття доказів у господарському та кримінальному процесі – є необхідність звернутися й до наукових підходів. Тут важливо також зазначити те, що в теорії доказів і доказовому праві, зокрема, поняття «доказ» відноситься до основних та вихідних. Зміст, який вкладається в поняття доказу, має істотний вплив на реалізацію визначальних принципів процесу, а також впливає на встановлення прав і обов'язків учасників судочинства. Тому, професійно та вдало сформоване визначення поняття доказу є вкрай важливою умовою для досягнення істини, забезпечення законності і обґрунтованості рішення суду.

Так, деякі вчені кримінального процесуального права є прихильниками ототожнення доказів із фактами об'єктивної реальності і під доказами розуміють тільки факти, а не відомості про них (фактичні дані)¹. На думку інших авторів, поняття доказу містить подвійний зміст: як факт об'єктивної реальності та джерело відомостей про цей факт при обов'язковій умові додержання процесуальної форми. Так, М.К. Треушніков визначає докази як поняття, що містить у собі два взаємопов'язаних елементи: фактичні дані як зміст доказів та засоби доказування як процесуальну форму².

Докази і доказова діяльність були предметом дослідження в багатьох галузях права й іноді загальні положення, викладені в теорії права, цивільному і кримінальному процесі, можуть бути застосовані і до господарського процесу, оскільки відображають принципові ас-

пекти діяльності суду по встановленню обставин справи та дослідження доказів, що є необхідною умовою для правильного, розумного та справедливого вирішення спору. Як зазначає І.В. Саханова, у науці цивільного процесуального права питання визначення поняття «докази» довгий час залишалось дискусійним, що призвело до формування трьох основних концепцій розуміння судових доказів:

1) докази – це тільки фактичні дані (було видозмінено концепцію до відомостей про факти);

2) докази – поєднання фактичних даних (відомостей про факти) і засобів доказування;

3) докази – фактичні дані (відомості про факти) і засоби доказування, які в залежності від контексту можуть розумітися як докази (теорія подвійного розуміння судового доказу)³. На думку видатного процесуаліста М.Й. Штефана, доказами в справах будуть одержані з передбачених законом і допустимих засобів доказування у визначеному порядку будь-які фактичні дані, на підставі яких суд встановлює наявність чи відсутність обставин, що мають значення для правильного вирішення справи⁴. Особисто я вважаю, що підхід до поняття «докази» М.Й. Штефана є практичним з точки зору господарсько-процесуального права та обґрунтованим.

Також необхідно зазначити про те, що досить відомими до поняття доказів є висновки Т.В. Степанової, як яскравого представника даної теми у господарському процесі, на основі її аналізу законодавства. Найпоширенішою й найбільш обґрунтованою є її позиція, про те, що судові докази – це відомості про факти, отримані з застосуванням перед-

¹ М.А. Погорельський, Докази у кримінальному процесі: проблемні питання (2011) 1(13) *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право» <<http://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n1/11pmappp.pdf>> дата звернення 16.09.2021.

² О.Т. Квіта, Доказ в господарському процесі: поняття та предмет (2015) 33(1) *Науковий вісник Ужгородського національного університету* 169–172.

³ Т.І. Лежух, Загальна характеристика доказів цивільному процесі України (2014) 5 *Національний юридический журнал: теорія і практика* 99–104.

⁴ М.Й. Штефан, Цивільне процесуальне право України: Академічний курс: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. (Київ, Концерн Видавничий Дім «Ін Юре», 2005) 624.

бачених законом засобів доказування, тобто єдність змісту та процесуальної форми¹.

Слушною є думка вченого М. А. Погорецького, щодо розмежування «судових доказів», як доказів визнаних судом і використаних ним для обґрунтування судових рішень. На його думку, вони є видовим поняттям щодо родового поняття «процесуальні докази», якими є докази, що отримуються на стадії порушення провадження у кримінальній справі, докази, що отримуються на стадії досудового розслідування кримінальної справи. Всі зазначені докази мають однакову гносеологічну природу, проте різний правовий характер, що визначає їх сутність².

Науковою основою для вивчення теорії доказів в судочинстві є теорія пізнання. Основною задачею правосуддя є встановлення істинних обставин, що відбулися. Розв'язання цієї задачі здійснюється шляхом доказування, що і являє собою процес пізнання. При цьому слід зазначити, що у сучасній теорії кримінально-процесуального права навіть сама назва теорії доказів, піддається критиці. Так, наприклад, вчений-процесуаліст висловив думку, що предметом традиційної теорії доказів є лише докази та їх види, а все інше, що в ній розглядається, є оперуванням доказами (доказуванням), тому, на його думку, ця теорія повинна називатися не теорією доказів, а теорією доказування, одним із елементів якої, зазначає правник, є концепція доказів, що відіграють роль засобів доказування³.

Докази мають важливе значення для вірного вирішення справи судом, оскільки суд, як незацікавлена сторона у справі, має

пізнати подію, що сталася в минулому. Таким чином, він має фактично єдину можливість для встановлення обставин, що сталися у минулому між сторонами провадження – через опрацювання та аналіз інформації, яку несуть у собі докази подані сторонами у відповідності до закону.

Процес належного подання та правильного окреслення поняття доказів є складовою складної розумової діяльності всіх учасників судового процесу. Перед сторонами стоїть задача здійснити якісну добірку та професійну підготовку доказів з метою належного обґрунтування своїх вимог в момент подання позову для цілковитого переконання суду в дійсності тих обставин, що є підставою позову. Ідентичні вимоги покладаються і на відповідача при складанні та направленні до суду відзиву на позов для спростування тверджень позивача, тим самим заперечуючи проти позову.

Варто зазначити, що в практиці застосування доказів, досить поширеною є проблема подання сторонами юридично байдужих, незначних фактів, відмежованих від предмета позову, які іноді складають цілі томи судової справи, проте не мають прямого відношення до предмета спору і причиною цього зазвичай є необізнаність сторін про те, що обставини справи, які мають бути підтверджені певним засобами доказування, не можуть бути підтверджені іншими засобами доказування⁴.

Дану проблему серед науковців визначають, як підхід до поняття доказів через концепцію подвійного доказу. Такий теоретичний підхід є досить поширеним і у кримінальній процесуальній науці, де теорія доказів найбільш розвинута в цілому. Оскільки більшість її висновків знаходять підтвердження

¹ Т В Степанова, Доказування та докази в господарському процесі України (дис. канд. юрид. наук: 12.00.04. Одеський національний ун-т ім. І. І. Мечникова, 2002) 191.

² М А Погорецький, Докази у кримінальному процесі: проблемні питання (2011) 1(13) *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право» <<http://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n1/11pmappp.pdf>> дата звернення 16.09.2021.

³ М А Погорецький, Докази у кримінальному процесі: проблемні питання (2011) 1(13) *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право» <<http://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n1/11pmappp.pdf>> дата звернення 16.09.2021.

⁴ Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 р. № 1799-XII <<https://zakon.rada.gov.ua/go/1798-12>> дата звернення 16.09.2021.

і в господарському процесуальному праві, то необхідно детальніше зупинитися на аналізі зазначеної теорії. Зокрема, розглядаючи докази, на підставі яких вирішують кримінальні справи, неважливо побачити в них дві сторони, два моменти. Перш за все докази виступають як встановлений з певного джерела факт, який служить підставою для висновку про інший, той, що підлягає встановленню, факт, звідси і витікає подвійне значення самого поняття доказу: доказ означає джерело відомостей про ті факти, що підлягають встановленню, та доказ означає той факт, з якого робиться висновок про інший факт, і цю думку поділяє декілька вчених процесуалістів¹.

Необхідно зазначити, що будь-який доказ характеризується єдністю фактичних даних та їх джерела, а тому будь-який доказ припиняє бути таким, якщо позбавити його змісту (фактичних даних, що в ньому є), власне, і, фактичні дані, знання припиняють бути такими даними без їх матеріального носія. Таким чином, джерела доказів набувають значення також і носіїв доказів, і процесуальної форми доказів, і видів доказів².

Постає питання тлумачення та належного вживання термінів «докази», «факти», «фактичні дані» – саме об'єднання цих понять в одне часто спричиняє невірне тлумачення поняття доказу. Юридична література пропонує нам різні тлумачення терміна «фактичні дані». Приміром, Т.В. Степанова, у своїй праці зазначала: «фактичні дані – це отримані із законних джерел відомості про факти, що підлягають встановленню у справі, але не самі факти, обставини. Ототожнення термінів «факт», «фактичні дані» суперечить смис-

ловому значенню цих слів, прийнятому в літературній мові: «Факт – дійсна подія, явище»; «Дані – відомості, необхідні для якого-небудь висновку; підстави для чого-небудь»; «Фактичний – відображає дійсний стан чого-небудь, відповідний фактам»³. За загальним уявленням переважає те, що фактичні дані – це *інформація* про факти, а не власне самі факти. Виходячи з цього, В.В. Гевко стверджує, що докази – це просто інформація⁴. В теорії вважають, що ототожнення цих термінів, якраз і призвело до появи концепції подвійного характеру поняття доказу. Проте варто зазначити, що законодавець при творенні норми виходив з єдиного розуміння доказу як фактичних даних, що містяться у встановленому законом джерелі.

Вважаю, що визнання доказів, як фактичних даних, в розумінні відомостей про факти, а не як самих фактів безпосередньо, є правильнішим та доречним. Така ж думка у своїй праці висловлював і В.Я. Дорохов: «Доказами в кримінальному процесі не можна називати факти, що входять в предмет доказування. В мисленні людини існують, взаємодіють, рухаються не речі, не предмети, а їх зображення, поняття, відомості про них <...> Фактичні дані – це отримані з законних джерел відомості про факти»⁵.

Спираючись на здобутки теорії інформації, Ф.Н. Фаткуллін тлумачить «фактичні дані» як «фактичну інформацію». З урахуванням наведеного Ф.Н. Фаткуллін при науковому тлумаченні поняття «фактичні дані» вважає за доцільне говорити і про відомості, і про доказові факти⁶. М.А. Погорецький також звертає увагу на те, що в ході прийняття рішення у кримінальній справі

¹ В В Вапнярчук, Теорія і практика кримінального процесуального доказування: монографія (Харків, Юрайт, 2017) 408.

² М А Погорецький, Докази у кримінальному процесі: проблемні питання (2011) 1(13) *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право» <<http://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n1/11pmappp.pdf>> дата звернення 16.05.2021.

³ Т В Степанова, Місце судових доказів у процесі розгляду господарських спорів (2001) 4 *Вісник господарського судочинства* 183–186.

⁴ М А Погорецький, Докази у кримінальному процесі: проблемні питання (2011) 1(13) *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право» <<http://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n1/11pmappp.pdf>> дата звернення 16.09.2021.

⁵ Н В Жогин (ред.), Теория доказательств в советском уголовном процессе (М., Юрид. литература, 1973) 736.

⁶ Ф Н Фаткуллин, Общие проблемы процессуального доказывания (Казань, 1976) 72.

при обґрунтуванні достовірності набутого знання про об'єктивну реальність, яка є об'єктом кримінально-процесуального пізнання, орган дізнання, слідчий і суд оперують як відомостями про факти, так і самими «фактами» («обставинами»), проте визнання доказами як фактичних даних (відомостей), так і самих фактів суперечить не лише гносеології, а й закону, оскільки у кримінальному судочинстві важливо точно розрізнати «обставини» («факти»), що підлягають доказуванню у кримінальній справі, й відомості (дані про ці факти, фактичні дані), на підставі яких ці факти (обставини) встановлюються. Факти безвідносно до доказування – це об'єктивна реальність, яка існує незалежно від людини. Однак для того, щоб відомості про цей факт могли бути використані в доказуванні, він повинен бути пізнаний кримінально-процесуальними засобами, включений до сфери кримінально-процесуального доказування уповноваженою на це особою (органом дізнання, слідчим, судом). Таким чином, фактичні дані як відомості (інформація) про факти (обставини злочину), являють собою основу для одержання доказів. Однак вони стають доказами не автоматично, навіть за умови отримання їх із встановлених законом джерел, відповідно до визначеної кримінально-процесуальним законом для кожного з їх видів форми, а лише після визнання їх доказами особою, у провадженні якої перебуває кримінальна справа. Саме з цього моменту сукупність фактичних даних та їх джерел набуває статусу доказу у кримінальній справі. На нашу думку, подібне розмежування є доречним і може бути застосоване не лише у кримінальному, а й у юридичному процесі в цілому.

В науці також має місце концепція трійсного визначення поняття доказу, вона підтверджує концепцію про подвійний характер доказу, однак має свої особливості. Для прикладу, В. З. Лукашевич стосовно доказів у кримінальному процесі зазначає, «що доказами, по-перше,

є факти, які можуть бути безпосередньо встановлені <...> суддями <...> По-друге, доказами є відомості про факти, що підлягають доказуванню <...> По-третє, доказами є доказувані у справі факти»¹. Не зважаючи на те, що даний підхід має місце у кримінальному процесі, доречним буде його застосування і до господарського судочинства. У порядку господарського судочинства використовуються докази, які також мають зміст (відомості, інформацію про відомості) та процесуальну форму, регламентовану законодавством.

У контексті використання концепцій до розуміння поняття «доказ» з теорії кримінального процесу, є необхідність приділити увагу тому, що на відміну від кримінального судочинства, в якому основний тиск робиться на правильність процесу збирання та закріплення інформації про відомості, в господарському судочинстві висувається вимога «формування» інформації в певну процесуальну форму (квитанцію, акт, договір та ін.).

Однак, маю припущення, що концепція подвійного доказу все ж може бути правильною, оскільки джерело і фактичні дані, взяті у відриві один від одного, не утворюють доказу. Приміром, предмет, який не має певних ознак, що мають значення для суду по даній справі, хоч при виявленні і вилученні предбачалось, що ці ознаки є – не може бути доказом, що відповідає критеріям законодавства. Не може бути доказом і пояснення сторони (джерело), що не містить відомостей про конкретні факти щодо справи, не викликає інтересу суду, таким чином – не є засобом пізнання того, що сталося насправді, а отже і не може бути розглянуто як доказ. Наступним вагомим аспектом є те, що докази в господарському процесі та фактичні дані, взяті у відриві від законного джерела, також не можуть розглядатися, як доказ. Наприклад, джерело може бути допустимим (мати встановлену форму), але не належним (відсутність змісту), а факт відносним

¹ В З Лукашевич, О понятии доказательства в советском уголовном процессе (1963) 1 *Правоведение* 116–119.

(наявність змісту), проте не допустимим (відсутність встановленої форми).

Безперечно, кожна з цих концепцій має місце у теорії доказів, кожне обґрунтування з тієї чи іншої точки зору можна вважати належним, однак вважаю за необхідне запропонувати свій особистий підхід до поняття «доказ», який ґрунтується на різносторонньому вивченню попередніх підходів до даного поняття та з точки зору практичної діяльності.

Отже, *Докази* – це конкретні фактичні дані, які несуть в собі інформацію про факти, що мають безпосереднє відношення до спору, підтверджують або спростовують певну обставину, сприяють правильному вирішенню справи, отримані законним шляхом, із законних джерел, закріплені в передбаченій законом певній процесуальній формі засобів доказування (джерел доказів – КПК) та досліджені у судовому порядку належним чином.

У статті 74 ГПК закріплено, що суд не може збирати докази, що стосуються предмета спору, з власної ініціативи, крім витребування доказів судом у разі, коли він має сумніви у добросовісному здійсненні учасниками справи їхніх процесуальних прав або виконанні обов'язків щодо доказів. Як зазначено в постанові КГС ВС від 05.02.2019 у справі № 914/1131/18, «необхідність доводити обставини, на які учасник справи посилається як на підставу своїх вимог і заперечень в господарському процесі є складовою обов'язку сприяти всебічному, повному та об'єктивному встановленню усіх обставин справи, що передбачає, зокрема, подання належних доказів, тобто таких, що підтверджують обставини, які входять у предмет доказування у справі, з відповідним посиланням на те, які обставини цей доказ підтверджує»¹. Отже,

подаючи докази, учасник справи має також вказати, які обставини підтверджує цей доказ. А статтею 77 ГПК передбачено, що обставини справи, які, відповідно до законодавства, повинні бути підтвержені певними засобами доказування, не можуть підтверджуватись іншими засобами доказування². Важливість зазначеної норми полягає в відмежуванні суду від юридично байдужих фактів та досліджуванні саме тих доказів, що мають безпосереднє відношення до *предмету доказування*, належним чином отримані та подані до суду. Важливим етапом оціночної діяльності суду по відбору належних доказів є розкриття об'єктивного зв'язку між фактичними даними, що містяться в засобах доказування, та шуканими фактами. Здатність змісту судового доказу підтвердити чи спростувати факт визначається оціночним (логічним) шляхом³. Однак не всі факти, що є важливими для розгляду справи, потребують доказування. Так, у статті 75 ГПК України визначено, що звільняються від доказування обставини, визнані судом загальновідомими, та преюдиціальні факти⁴.

Слід зазначити, що ГПК України пояснює поняття «предмет доказування» як обставини, які підтверджують заявлені вимоги чи заперечення або мають інше значення для розгляду справи і підлягають встановленню при ухваленні судового рішення. Дане визначення закріплено у статті 76 ГПК України в контексті належності доказів. Цікавою ж у КПК України не закріплено визначення предмета доказування, однак прийнято вважати, що це коло закріплених у законі обставин, які повинні бути встановлені чи спростовані під час доказування у кожному кримінальному провадженні, саме стаття 91 КПК його характеризує. Разом з тим, в юридичній літературі

¹ Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 05.02.2019 у справі № 914/1131/18 < <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79718958> > дата звернення 16.09.2021.

² Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 р. № 1799-XII <<https://zakon.rada.gov.ua/go/1798-12>> дата звернення 16.09.2021.

³ М К Треушников, Относимость и допустимость доказательств в гражданском процессе (М., Юрид. лит., 1981) 63.

⁴ Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 р. № 1799-XII <<https://zakon.rada.gov.ua/go/1798-12>> дата звернення 16.09.2021.

та в судовій практиці відсутні однозначні відповіді на питання, що є предметом доказування і це питання потребує більш докладного дослідження. Окреслення предмету доказування здійснюється вже на стадії підготовки справи до розгляду у ГПК, та майже на всіх стадіях у КПК. Від того, наскільки якісно та правильно суд визначить предмет дослідження у справі, залежить правильність, швидкість та конкретність результату розгляду спору. При цьому господарський суд не повинен обмежуватися встановленням лише тих обставин, що зазначені в позовній заяві. Тут слід зазначити, що предмет доказування не є константою, він може змінюватись при вчиненні сторонами передбачених законом процесуальних дій, таких як зміна підстав позову, зміна предмету позову, зменшення або збільшення позовних вимог тощо. Суддям, з огляду на досвід та практику вирішення тих чи інших категорій спорів, необхідно враховувати, до яких площин господарських правовідносин належить спір, які обставини мають правове та процесуальне значення, а тому вимагають з'ясування та застосування належних норм права. Від особливостей окремих категорій спорів залежить зміст предмета доказування. Роз'яснення Вищого господарського суду України, викладені в оглядах судової практики та постановках Пленуму Вищого господарського суду України, в значній мірі спрощують діяльність суду у визначенні предмету доказування в окремих категоріях справ. Разом з тим, у КПК перелік обставин, які підлягають доказуванню є чітко визначеним, звісно ми не можемо стверджувати, що він є вичерпним і що всі обставини підлягають доказуванню у кожному кримінальному провадженні без виключення, однак подібний перелік сприяє правильному вирішенню справи по суті, тобто ухвалення законного і обґрунтованого рішення. Отже, обставинами, які підлягають доказуван-

ню та входять до предмета доказування у кримінальному провадженні є: 1) подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення); 2) винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення; 3) вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат; 4) обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження; 5) обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання; 6) обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення; 7) обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру¹. Крім того, дослідник даного питання в галузі кримінального процесуального права В.О. Попелюшко вважає, що під предметом кримінального-процесуального доказування слід розуміти систему (сукупність) фактів і обставин об'єктивної дійсності, які мають матеріально-правов-

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> дата звернення 16.09.2021.

ве і процесуальне значення, і є необхідними і достатніми фактичними підставами для вирішення кримінальних справ остаточно і по суті¹. На думку іншого дослідника проблем кримінального процесуального права В. В. Вапнярчук під поняттям «предмет доказування» слід розуміє коло обставин як визначених законом, так і розсудом того чи іншого суб'єкта, які необхідно встановити в кожному кримінальному провадженні. Який є достатнім для прийняття відповідного процесуального рішення чи здійснення тієї, чи іншої процесуальної дії².

Отже, не дивлячись на те, що у господарському процесі є визначення предмета доказування, однак саме поняття не виокремлено у окрему статтю і включено до належності доказів, – предмет доказування, разом із предметом позову виступають ключовими орієнтирами при визначенні меж здійснення господарського судочинства. Повне, своєчасне і належне використання судом «предмету доказування» є запорукою реалізації принципу процесуальної економії та є гарантією дотримання права сторін на справедливий розгляд справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом. Правильно встановлений предмет доказування у господарському процесі означає, що всі обставини, віднесені до його змісту, встановлені по кожній справі, а сам предмет доказування по господарській справі є загальним для всіх стадій господарського процесу, пов'язаних з доказуванням. Можливо, з огляду на вагоме значення предмета доказування є необхідність виокремити його визначення у окрему статтю, а також додати примірний, невиключний перелік обставин, як підлягають доказуванню у господарському

процесі, оскільки ми не можемо не звертати уваги на те, що зміст предмета доказування у господарському процесі залежить також від особливостей окремих категорій справ (справи про банкрутство, спори за участю податкових органів тощо). Разом з тим, у кримінальному процесі, з огляду на значну та тривалу дискусію серед науковців, досі відсутнє закріплене у кодексі визначення «предмета доказування», що безперечно створює проблему на практиці доказування.

Зрозуміло, що предмет доказування є невіддільною складовою доказування, як такого. І в даному контексті особливої уваги потребує дослідження поняття «доказування», оскільки на законодавчому рівні воно не закріплено, то виникає необхідність проаналізувати доктринальні підходи до даного визначення.

Науковою основою теорії доказів у господарському процесі є теорія пізнання. Достовірне встановлення події, що мала місце в минулому, є однією з найважливіших задач судочинства. Її рішення здійснюється шляхом доказування, яке представляє за своєю суттю процес пізнання. Як зазначає у своїй праці Т. В. Степанова – весь процес доказування – це логічний процес, за допомогою якого суд доходить висновку про наявність або відсутність тих або інших фактів, явищ, дій, відносин, зв'язків тощо³. Під логічним процесом в даному контексті слід розуміти – процес мислення, єдиний у своїй суті незалежно від предмета розумової діяльності. О. Б. Муравін вказує, що доказування – це здійснювана на основі процесуального закону діяльність суб'єктів із збирання, закріплення, перевірки й оцінки доказів, необхідних для встановлення істини по справі та вирішення задач судочинства⁴. Особливу увагу процесуалісти господарського

¹ В. О. Попелюшко, Предмет доказування в кримінальному процесі (процесуально-правові та кримінально-правові аспекти): монографія (Острог, 2001) 48.

² В. В. Вапнярчук, Теорія і практика кримінального процесуального доказування: монографія (Харків, Юрайт, 2017) 408.

³ Т. В. Степанова, Доказування та докази в господарському процесі України (дис. канд. юрид. наук: 12.00.04. Одеський національний ун-т ім. І. І. Мечникова, 2002) 191.

⁴ А. Б. Муравін, Уголовный процесс. Вопросы Общей части: Учебное пособие (Одесса, АО БАХВА, 1997) 107.

права приділяють поняттю судового доказування. Так в юридичній літературі виокремлюють дві основні концепції щодо поняття судового доказування. Одна з них характеризує судове доказування як спосіб пізнання фактичних обставин справи. На думку К. С. Юдельсона, під судовим доказуванням потрібно розуміти «діяльність суб'єктів процесу по встановленню за допомогою вказаних законом процесуальних засобів і способів об'єктивної істинності наявності або відсутності фактів, необхідних для вирішення спору між сторонами...»¹. Натомість у розумінні представників іншої концепції під доказуванням слід розуміти діяльність метою якої є – переконати суд в істинності фактів, що ним розглядаються. С. В. Курильов стосовно цього пише: «... доказування – не пізнання, доказування для пізнання»². На думку А. Ф. Клеймана, доказування в господарському процесі – це процесуальна діяльність тільки сторін, яка складається з представлення доказів, спростування доказів супротивника, заяви клопотань, участі в дослідженні доказів³. Однак, остання позиція є суперечливою як з точки зору законодавства, так і практики. Відповідно до ст. 74 ГПК України «кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог і заперечень». Але це не означає, що в господарському процесуальному законодавстві знайшла вираз концепція судового доказування як засобу переконання суду. Розглядаючи доказування як процес встановлення істини, тобто процес пізнання, доречно виходити з того, що немає і не може бути специфічного судового пізнання істини, що протікає по специфічних законах та підкоряється особливій логіці. При цьому процес встановлення істини в процесі

розгляду господарських справ, хоча й є одним з різновидів загального процесу пізнання та виражає всі його істотні риси, має також і свої особливості, специфіку:

1) воно обмежене певними строками, тобто не можна нескінченно або невідзначений час пізнавати подію правопорушення, – процесуальний закон встановив жорсткі і чіткі строки, протягом яких повинно бути прийняте рішення по справі;

2) пізнається подія минулого, тобто об'єкт дослідження носить так званий «ретроспективний» характер;

3) поєднує пізнавальний і посвідчувальний характер, оскільки результати пізнання в господарському процесі повинні бути вміщені у встановлену законом процесуальну форму;

4) обов'язково завершується прийняттям рішення, що має правові наслідки⁴.

Також слід звернути увагу на аналіз підходів (трактувань, концепцій) науковців до кримінального-процесуального доказування. Так, *перший підхід* до доказування у кримінальному процесі полягає в його розумінні як пізнавальної діяльності, що має досить багато схожих і відмінних рис порівняно з іншими видами пізнання (пізнавальний підхід). Не вдаючись до детального аналізу, зазначимо тільки, що пізнавальний підхід тривалий час мав популярність серед вчених, які поділяли думку про те, що доказова діяльність це суто логічна (раціональна) діяльність, процес. Представником даного підходу є В. Т. Нора, яка вважала, що доказування – це різновид пізнавальної діяльності людей, яка у кримінальному процесі здійснюється за загальними закономірностями, властивими процесу пізнання в усіх галузях науки і практики,

¹ К С Юдельсон, Проблема доказывания в советском гражданском процессе (М., 1951) 33.; С С Алексеев, Общая теория права: В 2-х т. 2 (М., Юрид. литература, 1982) 336.; М К Треушников, Судебные доказательства: монография (М., Юридическое бюро «Городец», 1997) 105.

² С В Курылев, Доказывание и его место в процессе познания (1955) 13 *Труды Иркутского гос. ун-та*. 65.

³ А Ф Клейнман, Новейшие течения в советской науке гражданского процессуального права (М., Юрид. литература, 1967) 47.

⁴ Т Степанова, Поняття, сутність та предмет доведення в господарському процесі (2002) 2 *Право України* 49–52.

маючи водночас низку особливостей; – це діяльність, яка провадиться у визначених законом процесуальних формах і спрямована на збирання, закріплення, перевірку й оцінювання фактичних даних (доказів), конечних для встановлення істини у кримінальній справі¹. М. М. Михеєнко розглядав доказування як діяльність суб'єктів кримінального процесу зі збирання (формування), перевірки й оцінки доказів та їх процесуальних джерел, а також формулювання на цій основі певних тез і наведення аргументів для їх обґрунтування. За своєю гносеологічною суттю воно є різновидом людського пізнання, в якому застосовуються (з урахування його специфіки) всі закони й категорії діалектичної і формальної логіки, а тому ми мусимо ставити знак рівності (ідентичності) між доказуванням і пізнанням². М. С. Шумило зазначав, що доказування є основною формою пізнання у кримінальному судочинстві, яке відбувається відповідно до окресленої процедури й відображає гносеологічні, правові і психологічні закономірності встановлення винності чи невинуватості особи у вчиненні злочину³. З точки зору Ю. М. Грошевого, доказування є кримінальною процесуальною діяльністю спеціально уповноважених на це суб'єктів зі збирання, дослідження й оцінки доказів з метою правочинного встановлення обставин, що входять до предмета доказування в кримінальній справі. Доказування, як різновид опосередкованого пізнання обставин минулої події, є основним елементом кримінально-процесуального пізнання⁴. *Другий підхід* до розуміння кримінального процесуального доказування – діяльнісний підхід. Діяльнісний підхід передбачає, що доказування – це діяльність її процесуальних носіїв. Сутність доказування з позиції діяльнісного підходу полягає в тому, що

суб'єкт доказування, використовуючи певні пізнавальні засоби, не просто отримує конкретний матеріал, а в тому, що він, дотримуючись вимог процесуальної форми, має побудувати власну модель (проект), спрямовану на реалізацію юридичного проекту наперед визначеного законом (певного складу злочину). Таке розуміння правової природи кримінального процесуального доказування є цілком прийнятним⁵. Також в науці кримінального процесу виділяють – *третій*, авторський підхід до доказування професора М. А. Погорецького. В теорії даний підхід ще називають комплексним підходом до розуміння кримінального процесуального доказування. Методологічною основою запропонованої концепції визначена теорія пізнання, діяльності, аргументації й інтерпретації. Крім того, як зазначає М. А. Погорецький, його авторське трактування сутності кримінального процесуального доказування ґрунтується на формі (типі, моделі) вітчизняного кримінального процесу, яка впроваджена чинним КПК України, а також на трьох класичних кримінальних процесуальних функціях: обвинувачення; захисту; судового розгляду та вирішення справи (здійснення правосуддя), які лежать в основі кримінального процесу й, зокрема, доказування⁶. Сутнісно-змістовне бачення кримінального процесуального доказування, полягає у пізнавально-практичній правовій й розумовій (логіко-психологічній) діяльності, в якій доцільно виділяти зовнішню і внутрішню структуру. Зовнішня структура кримінального процесуального доказування представляє собою єдиний нерозривний процес, який складається з таких структурних елементів як: отримання й використання доказів. Внутрішніми

¹ В Т Нор, Проблеми теорії і практики судових доказів (Львів, 1978) 73–75.

² М М Михеєнко, Кримінальний процес України: підруч. (Київ, Либідь, 1999) 115–117.

³ М С Шумило, Реабілітація в кримінальному процесі України (Харків, 2002) 118.

⁴ Ю Грошевий, Деякі проблеми кримінально-процесуальної теорії (2004) 3 (38) *Вісник Акад. прав. Наук* 144.

⁵ В В Вапнярчук, Теорія і практика кримінального процесуального доказування: монографія (Харків, Юрайт, 2017) 408.

⁶ М А Погорецький, Нова концепція кримінального процесуального доказування (2015) 3 *Вісник кримінального судочинства* 70.

системоутворюючими структурними елементами кримінального процесуального доказування є: об'єкт, предмет, суб'єкт, мета, завдання, засоби, результат. Їх сутність зумовлюється типом кримінального процесу та кримінальними процесуальними функціями, в основі яких лежить процесуальний інтерес суб'єктів (носіїв) цих функцій, що формується на основі відповідних потреб і мотивів суб'єктів кримінального процесуального доказування¹. Загалом, ми вважаємо, що комплексний підхід професора М. А. Погорецького є актуальним і має бути поширеним та дослідженим у господарському процесі, хоч і викликає питання те, що отримання процесуальних доказів, на його думку, – це виключно процесуальна діяльність, а також те, що суд не є суб'єктом кримінального процесуального доказування, оскільки сам автор визначає, що запропонована ним концепція ґрунтується на трьох класичних функціях (в тому числі й здійснення правосуддя).

Висновки. З огляду на досліджену літературу, тема доказів і доказування є

досі актуальною та дискусійною серед процесуалістів. Не дивлячись на те, що цій темі присвячено сотні публікацій вітчизняних правників і кожна з концепцій (підходів) має місце у теорії доказів, досі немає належного розуміння доказів та доказування. Водночас мною було сформовано власний підхід до розуміння поняття «доказ», який ґрунтується на різносторонньому вивченню попередніх підходів до даного поняття та з точки зору практичної діяльності. *Докази* – це конкретні фактичні дані, які несуть в собі інформацію про факти, що мають безпосереднє відношення до спору, підтверджують або спростовують певну обставину, сприяють правильному вирішенню справи, отримані законним шляхом, із законних джерел, закріплені в передбаченій законом певній процесуальній формі засобів доказування (джерел доказів – КПК) та досліджені у судовому порядку належним чином. Також на підставі проведеного аналізу було підкреслено спільні та відмінні риси господарського та кримінального процесів.

REFERENCES

LEGAL DOCUMENTS

LEGISLATION

1. *Hospodarskyi protsesualnyi kodeks Ukrainy* [Economic Procedure Code of Ukraine] vid 06.11.1991 № 1799-XII <<https://zakon.rada.gov.ua/go/1798-12>> data zvernennia 16.09.2021 [in Ukrainian].

2. *Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy* [Criminal Procedure Code of Ukraine] Zakon Ukrainy vid 13.04.2012 № 4651-VI <<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>> data zvernennia 16.09.2021 [in Ukrainian].

CASE

3. *Postanova Verkhovnoho Sudu u skladi kolehii suddiv Kasatsiinoho hospodarskoho sudu vid 05.02.2019 u spravi № 914/1131/18* [Resolution of the Supreme Court as part of the panel of judges of the Cassation Economic Court dated 05.02.2019 in case No. 914/1131/18] <<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/79718958>> data zvernennia 16.09.2021 [in Ukrainian].

BIBLIOGRAPHY

AUTHORED BOOKS

4. Alekseev S S, *Obshchaia teoriya prava: V 2-kh t. 2* (M., Yuryd. lyteratura, 1982) 586 [in Ukrainian].

¹ М А Погорецький, Нова концепція кримінального процесуального доказування (2015) 3 *Вісник кримінального судочинства* 70.

5. Vapniarchuk V V, *Teoriia i praktyka kryminalnogo protsesualnogo dokazuvannia* [Theory and practice of criminal procedural evidence] (Kharkiv, Yurayt, 2017) 408 [in Ukrainian].
6. Vyshinskij A Ja, *Teoriya sudebnykh dokazatel'stv v sovetskom prave* [Theory of judicial evidence in Soviet law] (Moskva, Mysl', 1950) 389 [in Ukrainian].
7. Kleinman A F, *Noveishye techeniya v sovetskoj nauke hrazhdanskoho protsessualnogo prava* [New trends in the Soviet science of civil procedural law] (M., Yuryd. lyteratura, 1967) 97 [in Ukrainian].
8. Mykheienko M M, *Kryminalnyi protses Ukrainy* [Criminal process of Ukraine] (Kyiv, Lybid, 1999) 115–117 [in Ukrainian].
9. Muravyn A B, *Uholovnyi protsess. Voprosy Obshchei chasty: Uchebnoe posobyie* [Criminal Procedure. Questions of the General Part: Teaching manual] (Odessa, AO BAKhVA, 1997) 480 [in Ukrainian].
10. Nor V T, *Problemy teorii i praktyky sudovykh dokaziv* [Problems of theory and practice of forensic evidence] (Lviv, 1978) 73–75 [in Ukrainian].
11. Pohoretskyi M A, *Funktionalne pryznachennia operatyvno-rozhukovoï diialnosti u kryminalnomu protsesi* [Functional assignment of investigative activity in the criminal process]: monohrafiia (Xarkiv, Arsis, LTD, 2007) 576 [in Ukrainian].
12. Popeliushko V O, *Predmet dokazuvannia v kryminalnomu protsesi* [The subject of proof in a criminal trial] (Ostroh, 2001) 196 [in Ukrainian].
13. Strohovych M S, *Teoriya sudebnykh dokazatel'stv* [Theory of judicial evidence] (M., Prohress, 1991) 494 [in Ukrainian].
14. Treushnykov M K, *Otnosymost y dopustymost dokazatel'stv v hrazhdanskom protsesse* [Relevance and admissibility of evidence in civil proceedings] (M., Yuryd. lyt., 1981) 96 [in Ukrainian].
15. Treushnykov M K, *Sudebnie dokazatel'stva* [Court evidence] monohrafiya (M., Yurydycheskoe biuro «Horodets», 1997) 446 [in Ukrainian].
16. Fatkullyn F N, *Obshchye problemy protsesualnogo dokazivanyia* [General problems of procedural proof] (Kazan, 1976) 384 [in Ukrainian].
17. Cheltsov M A, *Sovetskyi uholovnyi protsess* [Soviet Criminal Procedure] (M., 1951) 512 [in Ukrainian].
18. Chechot D M, E Yu Novykov, *Sudebnye dokazatel'stva* [Novikov, Judicial evidence] (M., Prospekt, 1996) 285 [in Ukrainian].
19. Shtefan M Y, *Tsyvilne protsesualne pravo Ukrainy: Akademichnyi kurs: pidruch. dla stud. yuryd. spets. vyshch. navch. zakl. (K., Kontsern Vydavnychi Dim «In Yure», 2005) 624* [in Ukrainian].
20. Shumylo M Ye, *Reabilitatsiia v kryminalnomu protsesi Ukrainy* [Rehabilitation in the criminal process of Ukraine] (Kharkiv, 2002) 118 [in Ukrainian].
21. Yudelson K S, *Problema dokazyvaniia v sovetskom hrazhdanskom protsesse* [The Problem of Proof in Soviet Civil Procedure] (M., 1951) 514 [in Ukrainian].

EDITED BOOKS

22. Zhohyn N V (red.), *Teoriya dokazatel'stv v sovetskom uholovnom protsesse* [Theory of Evidence in the Soviet Criminal Process] (M., Yuryd. lyteratura, 1973) 736 [in Ukrainian].

ARTICLES

23. Hroshevyi Yu, *Deiaki problemy kryminalno-protsesualnoi teorii* [Some problems of the criminal procedural theory] (2004) 3 (38) *Visnyk Akad. prav. Nauk* 144 [in Ukrainian].
24. Kvita O T, *Dokaz v hospodarskomu protsesi: poniattia ta predmet* [Evidence in the economic process: concept and subject] (2015) 33(1) *Naukovyy visnyk Uzhhorodskoho natsionalnogo universytetu* 169–172 [in Ukrainian].
25. Kurylev S V, *Dokazyvanie i ego mesto v protsesse poznaniia* [Evidence and its place in the process of knowledge] (1955) 13 *Trudy Irkutskogo gos. un-ta*. 465 [in Ukrainian].
26. Lezhukh T I, *Zahalna kharakterystyka dokaziv tsyvilnomu protsesi Ukrainy* [General characteristics of evidence in the civil process of Ukraine] (2014) 5 *Natsyonalnyi yurydycheskyi zhurnal: teoriya y praktyka* 99–104 [in Ukrainian].
27. Lupynskaia P A, *O poniatty sudebnykh dokazatel'stv* [On the concept of judicial evidence] (1958) 5 *Uchenie zapysky VtuZY98*–115 [in Ukrainian].
28. Lukashevych V Z, *O poniatty dokazatel'stva v sovetskom uholovnom protsesse* [On the Concept of Evidence in the Soviet Criminal Process] (1963) 1 *Pravovedeniye* 116–119 [in Ukrainian].
29. Stepanova T V, *Mistse sudovykh dokaziv u protsesi rozghliadu hospodarskykh sporiv* [The place of judicial evidence in the process of consideration of economic disputes] (2001) 4 *Visnyk hospodarskoho sudochynstva* 183–186 [in Ukrainian].
30. Stepanova T V, *Poniattia, sutnist ta predmet dovedennia v hospodarskomu protsesi* [Concept, essence and subject of proof in economic process] (2002) 2 *Pravo Ukrainy* 49–52 [in Ukrainian].

31. Pohoretskyi M A, Dokazy u kryminalnomu protsesi: problemni pytannia [Dokazy u kryminalnomu protsesi: problemni pytannia] (2011) 1(13) *Chasopys Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Seriia «Pravo»* <<http://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n1/11pmapp.pdf>> data zvernennia 16.09.2021 [in Ukrainian].

32. Pohoretskyi M A, Nova kontseptsiiia kryminalnoho protsesualnoho dokazuvannia [New Concept of Criminal Procedural Evidence] (2015) 3 *Visnyk kryminalnoho sudochynstva* 70 [in Ukrainian].

DISSERTATION

33. Stepanova T V, Dokazuvannia ta dokazy v hospodarskomu protsesi Ukrainy [Evidence and Evidence in the Economic Process of Ukraine] (dys. kand. yuryd. nauk: 12.00.04. Odeskyi natsionalnyi un-t im. I. I. Mechnykova, 2002) 191 [in Ukrainian].

Kolomiets K. V.,
Higher degree student
Law Institute Taras Shevchenko
National University of Kyiv
ORCID ID: 0000-0003-2805-3246

DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2021.3-4/142-156>

EVIDENCE AND PROOF IN ECONOMIC AND CRIMINAL PROCEEDINGS: A COMPARATIVE LEGAL ANALYSIS

Abstract. *The article is devoted to the problems of comparative legal analysis of evidence and proof in criminal and business processes.*

The purpose of the study is to conduct a comparative legal analysis of evidence and the process of proof in economic and criminal proceedings. Find possible options for implementing the norms of the criminal process to the economic process and vice versa, in order to improve the process of proof as such.

The problem of evidence and proof was and remains relevant, despite hundreds of studies on this topic. However, the existence of different approaches at the doctrinal level has a negative effect on the law enforcement activities of the subjects of the legal process.

After the research, the following conclusions were made. First, the comparative legal method of analysis for improving legislative mechanisms is extremely effective. Secondly, when comparing the general characteristics of evidence in criminal and economic proceedings, many commonalities were found. Thirdly, attention was paid and it was proposed to implement some provisions of the Criminal Procedure Code of Ukraine to the Economic Procedure Code of Ukraine, taking into account its features, namely: circumstances to be proven in the context of the subject of proof, a complex concept of proof. Fourthly, on the basis of a comparative analysis of codified legislation, the shortcomings of the Criminal Procedure Code were identified, namely: the classification of electronic evidence as documents, rather than its isolation as an independent source, as is the case in the other three procedural codes, the absence of a concept of subject fixed at the legislative level proving. The author describes his own vision of the concept of evidence as specific factual data that contain information about facts that are directly related to the dispute, confirm or deny a certain circumstance, contribute to the correct resolution of the case, obtained legally, from legal sources, fixed in a certain procedural law provided by law in the form of means of proof (sources of evidence – KPK) and examined in court in a proper manner.

Key words: *evidence, proof, subject of proof, means of proof, sources of evidence, economic process, criminal process.*